

athéni Parthenónról elhozott szobortöredék-gyűjteménye, amelyet a lord 1816-ban szerzett meg a British Museum számára. Ennek nyomán született *A Parthenon szobraira* című verse. Az eredeti, angol cím jobban utal a közvetlen látvány versfakasztó impressziójára: *On seeing the Elgin Marbles*. De ez a szonett nem egy bizánci-görög ekphrasis típusú költemény – hiszen jelen esetben nem a leírás, az ábrázolás a döntő, hanem maga a szobortöredékek által kiváltott és közvetíteni kívánt érzelmi és intellektuális élmény! A „görög fenség” itt már „a fájdalom csodája”, az elmúlással küzd; az idővel dacoló műtárgy mégiscsak holt anyag, a küzdelem a Szépség tragikum.

A képzőművészeti hatás Keats 1819-ben írt nagy ódái közül a legmarkánsabban az *Oda egy görög vázára* (az angol címben urnára: *Ode on a Graecian Urn*) című versben jelenik meg, amelynek versszakokban ábrázolt jelenetei, a márványurnába formált pillanatfelvételei a szereplők mozdulatlaná kimerevített örökkévalóságát mintázzák. Csak megjegyzem, hogy a következő évszázadban, a Keatset is fordító Babitsot szintén megérintette ez az időtlennek tűnő, műtárgyi mozdulatlanság, például a *Hegeso sírja* címmel írt megható szonettjében.

Kölcsey Ferenc BOLDOG EMBER...

Sappho után

Boldog ember, mint Uranos lakói,
Aki vígan ül, kegyes, ellenedben,
S andalog kellő szavad édes hangján,
S gyöngye mosolygást

Ajkadon látván szeliden lebegni,
Melyre megdöbben kebelemben a szív,
Mert jelenléted leborít azonnal,
És oda lészek.

Nyelvem eltompúl ajakim között, s gyors
Égi tűz ömlik tetemimre végig,
Zúg fülem s bágyadt szemeim borúlnak
Éji bomályba.

Arcomon végig hideg izzadás foly,
Reszketek, fülök, s halavány virágként
Hervadó színnel rogyok a halálnak
Karjai közzé.

■ *Álmosd, 1813. július 4.*

Keats Európa túlsó felén a Kölcsey alkotához talán legközelebb álló fiatal, magányos, vívódó kortárs költő. Amíg azonban Keats egyes verseinek grécizmusát, görög karakterét inkább az élmény újra átélésében, közvetett átlényegítésében tapasztalhatjuk, addig Kölcsey görögsege közvetlenebbül vizsgálható.

A neoklasszicizmus korabeli magyar híveinek Vajda György Mihály elsősorban Kazinczyt és részben Csokonait tartja. Véleményem szerint a Kazinczyval iskolás kora óta kapcsolatot tartó Kölcseyvel kapcsolatban sem kizárt a neoklasszicista hatás. Pontosabban: ennél többről lehet szó.

A fiatal Kölcsey – Vassányi Miklós szerint – a filozófia felől érkezett meg az ógörög auktorokhoz. Az álmosdi, szatmárcsekei birtokára visszahúzódo poéta verseinek fő témái a magányosság, szeretethiány (*Veszteség, Minden óráim, Átok, Panasz* stb.) vagy a szerelem óhajtása (*Óhajítás*); a versformái többségükben disztichonok. Alkaioszi verset is írt (*Egykor homályos...*). Azonban most nem a saját verseiben, hanem a műfordításaiiban közvetlenebb módon tetten érhető neoklasszicista stílusjegyeket vizsgálom.

Kölcsey ugyanis – Keats-szel szemben – eredetiben olvasta a híres görög irodalmi alkotásokat, illetve több műből maga is készített műfordításokat. A fordítások kapcsán választott magyar szókészlete és megfogalmazása saját, „külön zamat”-áról sokkal árulkodóbb, főleg a két Szapphó-fordításában. Mégis, ha a görög képzőművészet alkotásaival kapcsolatban megfogalmazott winckelmann-i imitáció-elméletet – az eszményi szépség eléréseért – a műfordítás módszertanára vonatkoztatjuk, hasonló eredményre jutunk. Azaz, ha az előbbieken megfogalmazottak szerint vesszük alapul az eredeti görög irodalmi alkotásokat, a fordításuk sem lehet csak lélektelen utánzás. A költő Szapphó közvetlenebb, nyersebb versszövetén finomít vagy jellegzetesen „túlírja” a sorokat. Ez már nem a klasszicizmus racionális, grammatikai pontossága. Kölcsey sokszor „elemeli” az eredetitől a fordítását. Azt viszont nem tartom valószínűnek, hogy akár a görög grammatikai ismeretek hiánya vagy a metrika kényszerítette volna e meglepő megoldásokra. A keltezők szerint Kölcsey már érett művészként, 1813 júniusában foglalkozott a versekkel.

A „Phainetai moi...” kezdetű Szapphó-versben – Kölcseynél *Boldog ember...* – a szerelmesével társalkodó férfit ábrázolja. Azt már Vassányi Miklós is

megjegyezte, hogy „A fordítás nagyon szép, de az eredetitől jellegzetesen eltér.” Ennél én tovább megyek: a neoklasszicista stílusjegyek is fellelhetők benne. A vonatkozó részeket így saját – nem metrikus – fordításommal, értelmezéssel hasonlítom össze.

Rögtön az első versszak első sora a „boldog embert” emeli ki, aki „vígan ül, kegyes”. Az eredetiben a költőnő csupán az istennel egyenlő férfit említi, vígság, sőt kegyesség nélkül. Az első versszak harmadik sorában említett „andalog kellő szavad édes hangján” sem így szerepel a görög eredetiben, csupán „ül és közelben hallgat téged, az édesen csevegőt és csábítóan nevetőt”. Kölcsey fordítási stílusának szinte jelképe lehetne az, hogy a mosoly egy finom, testetlen lebegés az ajkon: „s gyöngye mosolygást / ajkadon látván szeliden lebegni”.

Női portré egy pompeji freskón, 1. század második fele (Nápoly, National Archaeological Museum)

A második versszak második sora pontos: „melyre megdöbben kebelemben a szív”. A harmadik sorban a fordítását ismét „elemeli” az eredetitől: „Mert jelenléted leborít azonnal, / És oda lészek.” A Szapphó-verssor sokkal prózaiabb megfogalmazású: „mert amint rövid ideig rád tekintek, már semmilyen hang nem jön ki” (ti. a számon). Azaz a vers alanya megnemul. A további testi tünetek megfogalmazásában hasonló a jellegzetes finomítás.

A harmadik versszak második sorában: „gyors / Égi tűz ömlik tetemimre végig”. Az idealizált égi tűz helyett „tüstént finom tűz futkározott a bőrön”. Pedig a versben még nagyon is eleven testről van szó, nem tetemről! De sokkal kifejezőbb – Rohonyi Zoltán találó kifejezésével élve – ez az alliterációval is elindított „ellégiesítés” a harmadik sorban: „bágyadt szemeim borúlnak / Éji bomályba.” Holott Szapphó csak arról írt, hogy „szemmel semmit sem látok”.

A negyedik versszak második felében „halavány virágként / Hervadó színnel